

Тхоржевська Тетяна Вікторівна

Україна, Одеса

к.і.н., доцент кафедри культурології та мистецтвознавства ОНПУ

Про кіно, міфологію та ідентичність.

Георг Шопфлін стверджує, що міф є одним із способів, в який спільноти (зокрема й держави) створюють і визначають основи свого існування, власні системи цінностей. Тобто міф є набором вірувань, оформлених як описання того, що співтовариство думає про себе. У центрі такого думання - міф про самосприйняття, а не історично обгрунтовані істини (настільки, наскільки вони взагалі існують); уявлення про те, яким чином громади розглядають певні положення як нормальні і природні, а інші - як порочні і чужі. Міф створює інтелектуальну і пізнавальну монополію в тому сенсі, що він прагне встановити єдиний шлях впорядкування світу і визначення світогляду [1].

Отже, усвідомлення своєї приналежності до певної спільноти (ідентичність) завжди освячено міфом.

Міф про самосприйняття може мати стосунок до релігії (тому є безліч прикладів), або до націоналізму (прикладів також достатньо), але може бути “освячений” і в інший спосіб. Лешек Колаковський, аналізуючи колективну ідентичність, зазначав, що “у комуністичному русі існувала аналогічна ідея освячених текстів..., він був визначеним історією носієм істини і поводителем людства в його марші до остаточного спасіння...” [2]. Ярослав Грицак, цитуючи Бертрана Рассела, каже, що доктрина марксизму збудована за аналогією до Святого Письма, в якому Маркс виглядає як старозавітний пророк, діалектичний матеріалізм є Бог, пролетаріат — обраний народ; є Месія, є структура, яка сприяє спасінню — комуністична партія, революція — друге пришествя, яке звільняє пролетаріат, є прихід Царства Божого — комунізму [3].

Ця доктрина стала одним з джерел радянського міфу, він виріс з неї, як християнство з іудаїзму. Радянська версія збагатила марксову доктрину актом першотворіння — жовтневою революцією, яка перетворила хаос на космос, принесла “порядок” і зрозумілість. Крім того, радянський міф створив уявлення про “потойбіччя” - страшний світ капіталізму, де світом правлять гроші і продовжує панувати хаос. Ольга Едельман добре написала про те, що подібні уявлення про “капіталістичне потойбіччя” були притаманні радянській людині незалежно від того, була вона лояльною до влади чи “антисоветчіком”. Це, до речі, добре накладається на тезу Георга Шопфліна щодо ритуалу, який виробляє узи солідарності, не вимагаючи однаковості віри.

Міфологічна свідомість поділяє навколишній світ на “своїх”/ зрозумілих та “чужих”/ незрозумілих. Людині досить важко означити “ким **я (ми)** є”; набагато простіше усвідомити “ким **я(ми)** не є”. “Чужий” простір не є виключно географічним. Принаймні для творіння радянського міфу були необхідні “внутрішні чужі” (вороги). Радянська людина мусила бачити “чужий простір” трошки ближче ніж у “потойбіччі”. Так само як у світосприйнятті людини “традиційного суспільства” є нечистий і є його поплічники меншого рангу (відьми, упирі, тощо), так і у радянському міфологічному просторі мусили існувати не тільки головний ворог (Захід/потойбіччя), але й його “намісники” внутрі “свого” простору. Творилися ці частки міфу “тими, хто контролює мову суспільної комунікації”.

Одним з конкретних “інструментів” такого міфотворення був радянський кінематограф. Так, сюжет фільму “Іванна” (1959) обертається навколо того, що молода дівчина, перебуваючи під час німецької окупації в монастирі “зрозуміла” “брехню” УГКЦ та “правду” комуністів. Стрічка створює образ страшного бандерівця-вбивці, який добре “закарбувався” у

свідомості. Іншим прикладом є фільм “Хмари над Борськом” (1961), сюжетна лінія якого присвячена наверненню до релігійної організації християн-п'ятидесятників молоді дівчини-школярки. Для створення образу “страшних сектантів” автори фільму не лише демонструють екзальтовані релігійні практики, але й роблять з віруючих вбивць, демонструючи наприкінці фільму, як ту саму дівчину намагаються під час богослужіння принести в жертву.

Проте міф, який освячує ідентичність, не може бути побудований “виключно на помилковому матеріалі; він повинен мати деяку кореляцію з колективною пам'яттю, яка його змайструвала”. Згадані кінострічки стали міфотворчими, оскільки накладалися на вже існуючі, хоча й не чітко артикульовані уявлення. Разом з тим, коли “ті, хто контролює мову суспільної комунікації” намагаються закорінити у свідомості те, що ні з чим не корелює — з того нічого не виходить. Наприклад образ “розкрадача соціалістичної власності” (фільм “Огарьова, 6” та ін.) не викликав страху, оскільки не мав “кореляції з колективною пам'яттю”, адже вкрасти в держави було для цієї колективної пам'яті цілком природно.

Ідентичність завжди є сконструйованою. Якщо йдеться про ідентичність колективну (наприклад приналежність до певної держави), вона конструюється “тими, хто контролює мову суспільної комунікації” зазвичай цілком свідомо. В такому “творінні ідентичності” міфологія є важливою складовою. Подібні конструкти “виживають” якщо мають кореляцію з тим, що вже існує у колективній пам'яті - страх перед незрозумілим, перед вбивцями, кривавий наклеп тощо.

1.Schöpflin, George. “The Functions of Myth and a Taxonomy of Myths.” In *Myths and Nationhood*, edited by Geoffrey A. Hosking and George Schöpflin, 19–36. New York: Routledge in association with the School of Slavonic and East European Studies, University of London, 1997.

2.Колаковський Л. Мої правильні погляди на все/ Лешек Колаковський. - К.: Києво-Могилянська академія, 2005. - 278 с. - С. 107

3.Ярослав Грицак: Історики і час

http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/21642-yaroslav-gricak-istoriki-i-chas.html/

4.Ольга Эдельман Легенды и мифы Советского Союза.

http://www.ruthenia.ru/logos/number/1999_05/1999_5_15.htm